Obligāts kontroleksemplārs

VISU ZEMJU PROLETĀRIEŠI, SAVIENOJIETIES!

Literatura un Māksla

LATVIJAS PADOMJU RAKSTNIEKU SAVIENĪBAS
LATVIJAS PADOMJU KOMPONISTU SAVIENĪBAS
LATVIJAS PADOMJU MĀKSLINIEKU SAVIENĪBAS
L A I K R A K S T S

1945. G. 11. MAIJĀ NR. 17

Augstākā Virspavēlnieka PAVĒLE

Sarkanai Armijai un Jūras Kara flotei

1945. gada 8. maijā Berlīnē Vācijas Augstākās Virspavēlniecības pārstāvji parakstījuši aktu par Vācijas bruņoto spēku bezierunu kapitulāciju.

Lielais Tēvijas karš, ko padomju tauta izcīnīja pret vācu fašistiskajiem iebrucējiem, noslēdzies ar uzvaru, Vācija ir pilnīgi sagrauta.

Biedri sarkanarmieši, sarkanflotieši, seržanti, staršinas, armijas un flotes virsnieki, ģenerāļi, admirāļi un maršali, apsveicu Jūs ar Lielā Tēvijas kara uzvarām vainagoto noslēgumu.

Atzīmējot pilnīgo uzvaru pār Vāciju, šodien, 9. maijā, Uzvaras Dienā, plkst. 22.00 mūsu Dzimtenes galvaspilsēta Maskava Dzimtenes vārdā salūtē varonīgajam Sarkanās Armijas karaspēkam, Jūras Kara Flotes karakuģiem un daļām, kas izcīnījuši šo spožo uzvaru, — ar trīsdesmit artilerijas zalvēm no tūkstoš lielgabaliem.

Mūžīga slava varoņiem, kas krituši kaujās par mūsu Dzimtenes brīvību un neatkarību!

Lai dzīvo uzvarām vainagotā Sarkanā Armija un Jūras Kara Flote!

Augstākais Virspavēlnieks
Padomju Savienības Maršals

J. STAĻINS

1945. gada 9. maijā
Nr. 369.

Biedra J. V. Staļina uzruna tautai

Biedri! Mūsu Tēvzemes pilsoņi un pilsones!

Pienākusi lielā uzvaras diena pār Vāciju. Fašistiskā Vācija, ko Sarkanā Armija un mūsu sabiedroto karaspēks nospiedis uz ceļiem, atzinusi sevi par uzvarētu un paziņojusi par bezierunu kapitulāciju.

7. maijā Reimsas pilsētā parakstīts kapitulācijas pagaidu protokols. 8. maijā vācu virspavēlniecības pārstāvji, sabiedroto karaspēka Augstākās Virspavēlniecības un padomju karaspēka Augstākās Virspavēlniecības pārstāvju klātbūtnē Berlīnē parakstījuši galīgo kapitulācijas aktu, kura izpildīšana sākusies 8. maijā plkst. 24.00.

Pazīstot vācu varasvīru vilka dabu — uzskatīt līgumus un vienošanos par tukšu papīrīti — mums nav pamata ticēt viņiem uz vārda. Tomēr šorīt vācu karaspēks, izpildīdams kapitulācijas aktu, sāka masveidīgi nolikt ieročus un padoties gūstā mūsu karaspēkam. Tas nav vairs tukšs papīrītis. Tā ir patiesa Vācijas bruņoto spēku kapitulācija. Tiesa gan, viena vācu karaspēka grupa Čechoslovakijas rajonā vēl arvien izvairās no kapitulācijas. Bet es ceru, ka Sarkanai Armijai izdosies atgriezt to pie samaņas.

Tagad mēs pilnīgi pamatoti varam teikt, ka pienākusi Vācijas galīgās sagrāves vēsturiskā diena, mūsu tautas lielās uzvaras diena pār Vācijas imperiālismu.

Lielie upuri, ko esam nesuši mūsu Dzimtenes brīvības un neatkarības vārdā, neskaitāmie zaudējumi un ciešanas, ko pārdzīvojusi mūsu tauta kara gaitā, sasprindzinātais darbs aizmugurē un frontē, kas ziedots uz Tēvijas altāra, — nav bijis veltīgs un vainagojies ar pilnīgu uzvaru pār ienaidnieku. Slavu tautu mūžsenā cīņa par savu pastāvēšanu un savu neatkarību beigusies ar uzvaru pār vācu iebrucējiem un vācu tiraniju.

Sākot ar šo brīdi pār Eiropu plīvos tautu brīvības un tautu miera lielais karogs.

Pirms trim gadiem Hitlers visas tautas priekšā paziņoja, ka viņa uzdevumos ietilpst saskaldīt Padomju Savienību un atraut no tās Kaukazu, Ukrainu, Baltkrieviju, Baltiju un citus apgabalus. Viņš tieši pateica: «Mēs iznīcināsim Krieviju, lai tā nekad vairs nespētu pacelties». Tas bija pirms trim gadiem. Bet Hitlera neprātīgajām idejām nebija lemts piepildīties, — kara gaitā tās saira pīšļos. Īstenībā iznāca kaut kas tieši pretējs tam, par ko murgoja hitlerieši. Vācija galīgi satriekta. Vācu karaspēks kapitulē. Padomju Savienība svin uzvaru, lai gan tā nedomā ne saskaldīt, ne iznīcināt Vāciju.

Biedri! Lielais Tēvijas karš noslēdzies ar mūsu pilnīgu uzvaru. Kara periods Eiropā beidzies. Sākas mierīgās attīstības periods.

Apsveicu jūs ar uzvaru, mani dārgie Tēvzemes pilsoņi un pilsones!

Slava mūsu varonīgajai Sarkanai Armijai, kas glābusi mūsu Dzimtenes neatkarību un izcīnījusi uzvaru pār ienaidnieku!

Slava mūsu lielajai tautai, tautai — uzvarētājai!

Mūžīga slava varoņiem, kas krituši kaujās ar ienaidnieku un atdevuši savu dzīvību par mūsu tautas brīvību un laimi!

LIELAJĀS DIENĀS

Šais lielajās vēsturiskās dienās beidzot atskanējis sen paredzētais un sen gaidītais galīgās uzvaras gaviļu sauciens. Hitleriskās armijas atliekas padevušās Padomju Savienības un viņas sabiedroto varai. Sarkanā Armija neatvairāmā gājienā pārstaigājusi ienaidnieka zemes lielāko daļu un valda Berlīnes ielās. Likvidēta prūšu imperiālisma agresija un prūšu junkuru varmācība pār miermīlīgām tautām. Bruņās kaltā Vācija sīvās kaujās satriekta. Vēsturisko notikumu straujajā virpulī tās «vadoņi» kauna pilnā kārtā cits pēc cita pazuduši no cīņu arēnas, bez varoņa pašlepnuma un atbildības sajūtas. Demokratiskās brīvības pulki izārdījuši viņu smacīgā fašisma midzeni.

Tādā dzīves pagriezienā mēs droši varam pateikt, ka jauno pasauli veidos tās tautas, kuras aktivi cīnījās pret necilvēcības un tumsonības ideoloģiju. Nesatricināmā ticībā preti tai pirms četriem gadiem stājās padomju valstis, sava gaišredzīgā vienotāja iedvesmotas. Slēgušies ciešā sadraudzībā kara laukā un intensīvā aizmugures darbā, plecu pie pleca gāja zemeļnieki un dienvidnieki, latviešu gvardi un tālīnie uzbekistanieši, dziļi apzinādamies savu pienākumu pret dzimteni. Viņu kopīgā solī padziļinājās tautu draudzība — šis drošākais idejiskais un ekonomiskais pamats padomju republiku uzplaukumam. Pilnīga uzvara lielajā karā, ejot pašā avangardā, nodrošina un apgaro viņu tālāko gaišo nākotni. Vēl vairāk — padomju ļaužu miljoni, kas uz saviem kamiešiem iznesa galveno kara posta smagumu, cenšas nodrošināt visām demokrātiskām nācijām ilgstošu mieru, kā tas deklarēts jau Krimas un Sanfranciskas konferencēs. Latvieši var justies laimīgi, ka beidzot galīgi uzveikts mūžam nīstais melnais bruņinieks, šis Eiropas nemiera velns kopš dziļas senatnes.

Pasaules liktenis izšķiras mūsu acu priekšā. Patriotiskā lepnumā padomju rakstnieki, zinātnieki un mākslinieki var atskatīties uz to lomu, kāda piekritusi viņiem un viņu tautām šais lielajās atbrīvošanas uzvarās. Pieredzē rūdījies skats vēro šo sadzīves procesu kā neizsīkstošu enerģijas avotu radošam darbam. Katru pilda pienākuma apziņa būt savas tautas, visas pasaules un laikmeta cienīgam. Nežēlīgi konkrētas prasības zinātnei, dzejai un mākslai uzstādīja karš. Kā tās pildīt, tur skaidrākos norādījumus deva marksisma-ļeņinisma īstenības izprata. Šai vēsturisko notikumu un sadzīves dialektikā slēpjas atslēga arī nākotnes parādību pareizam vērtējumam.

Karš padomju pilsonim uzlika lielus pienākumus. Vēl vairāk ražīga apzināta darba, bet jau normālos apstākļos, no viņa prasīs dzīves atjaunošana, padomju sociālistiskā celtniecība. Bet apziņa, ka Sarkanās Armijas uzvaras padomju tautas nostādījušas pasaules uzmanības centrā, katrs padomju kultūras darbinieks ar lielāko prieku pildīs savu pienākumu pret dzimteni, tautu, visu demokratisko cilvēci.

Rūdolfs Egle

Ukrainas dzejnieki

Kad pieminam Ukrainu, ieraugām dārzus, dzirdam dziesmas. Kuindži, mūsu Purvīša skolotājs, uzgleznojis Ukrainas nakti un Dņepru mēnesnīcā, Repins visai pasaulei licis priecāties par nebēdīgajiem aizkrāciešiem, kas raksta vēstuli turku sultānam. Tie ir krievu gleznotāji, un krievu rakstnieks ir Gogolis, no kura stāstiem mēs pazīstam veco, idiliski heroisko Ukrainu, dabu un ļaudis, Tarasu Buļbu un Dņepru. Krievu skaņraži Čaikovskis un Rimskis-Korsakovs Gogoļa tēlus ietvēruši mūzikā. Ja mums stingri noprasītu, ko zinām no pašas Ukrainas rakstniecibas, ātrumā nosauksim tikai Kotļarevski, Ševčenko, Franko, Kocjubinski un Ļesju Ukrainku

Kad pieminam Ukrainu, atceramies pirmo pasaules karu. Daudzi latviešu bēgļi nokļuva Ukrainā, uz Chaŗkovu tika evakuētas dažas Rīgas fabrikas un pilsoņu karā viņu strādnieki plecu pie pleca ar ukrainiešiem un krieviem kāvās pret interventiem, Deņikinu, Vrangeli un Kolčaku. Chaŗkovas mūzikas skolā darbojies kā pedagogs mūsu nacionālās mūzikas pamatu cēlējs Andrejs Jurjāns. Ukrainā cīnījušies pilsoņu karā slavenie sarkanie latviešu strēlnieki.

Pavisam tuvu ieraudzījām Ukrainu Tēvijas kara gados. Mēs sekojām Sarkanās Armijas gaitām no Ukrainas rietumu robežām līdz Kaukaza kalnu piekājei, mēs skumām par Kijevu un Chaŗkovu, par Dņeprogesu un Doņecas baseina raktuvēm, kad tās nokļuva vācu iebrucēju ķetnās, un priecājāmies, kad tur atkal uzvijās sarkanais karogs. Šai karā arī labi saskatījām, cik krāšņa sazēlusi ukrainiešu literātūra. Savās Maskavas piezīmēs atrodu 1942. gada 25. decembrī rakstītas rindas: «Ar Ukrainu un viņas tautu saistās romantiskas un patetiskas, melodiskas un krāsainas, varoniskas un traģiskas izjūtas. No visām Savienības republikām tikai Gruzijā un Armenijā, Kaukaza dārzos un sniegainās virsotnēs viņai rodamas sāncenses. Rakstnieku Savienībā redzēju sanāksmē Ukrainas rakstniekus — Tičinu, Riļski, Janovski un citus. Viņu izskatā un manierēs bija kaut kas dīvaini aizkustinošs, sirsnīgs un varonisks, īsti dzejniecisks. Viņu dzejas brīnišķas. Jutos apburts.»

Pavlo Tičina (dzimis 1891. gadā), Ukrainas Zinātņu Akadēmijas loceklis, Izglītības tautas komisārs, Augstākās Padomes deputāts, ir viens no visievērojamākiem mūslaiku Ukrainas un visas Padomju Savienības dzejniekiem. Viņa dzejas pilnas trauksmes, ar visai bagātu un daudzveidīgu ritmiku, dzīvām, drošām gleznām. Tičina lieliski pārstāv savu tautu lielajā padomju saimē, viņa darbā un dzīvē apvienojas izcilākās ukrainiešu un visas padomju kultūras īpašības: dzejnieks cieši sakusis ar savu tautu, folkloru, labi pazīst Vakareiropu un Austrumus (runā armeniski un turciski). 1918. gadā iznāca pirmais Tičinas dzeju krājums «Saules klarnetes», kas samulsināja daudzus lasītājus, kam prātā nāca Verlēns un Rembo, visizsmalcinātā rietumu kultūra un kas reizē sajuta Ukrainas elpu. Pirmai grāmatai sekoja citas: «Arkls», «Ukrainas vējš», «Partija vada», «Vienas dzimtas jūtas», un dzejnieks bija izaudzis par lielu meistaru un padomju pilsoni. Viņš apdzied tautu draudzības varavīksni, priecājas, ka vārdi katrai tautai gan savi, bet būtība viena. Viņš sajūt «darba sviedrus un mokas, vienotās dzimtas dzīvo sadraudzību, mežu šalkoņu, lauku ziedus, visas tautas prieku, šķiras prātu, asinis un gribu», un šo dažādo valodu domu saskaņa «rada pamatus proletārijāta uzvarai». Kara gados Tičina devis jaunus ievērojamus darbus. Pagājušā gada vasarā Tičinu uzņēma savā saimē boļševiku partija. Dzejnieks tad rakstīja («Pravda», 22. 6. 1944.): «Visas šīs dienas man ir tāda sajūta, it kā manai sirdij būtu maigi pieskāries kāds diženliels. Atceros — bērnībā ar palīdzēju tēvam stādīt ābeles. Kas tā man bija par laimīgu dienu — nekad neaizmirsīšu. Bet, vispirms, tas notika nelielā dārzā un, otrkārt: mēs bijām toreiz tikai divi. Tagad, sava brieduma laikā, no partijas un darba ļaužu vadoņa, no ukrainiešu tautas mīļotā tēva biedra Staļina esmu radis iespēju strādāt milzīgu apmēru dārzā, iespēju darboties kopā ar miljoniem brāļu, kuŗus apvieno partija. Atceros — bērnībā mana jaunā māte mani reiz aiznesa saules apspīdēta ezera krastā. No tiem laikiem manī palikusi spēcīga tiekšanās uz zilo, saulaino, cīpas pilno augstumu — augstumu, ko atspoguļo ezera elpojošais dziļums! Bet tad manu acu priekšā izplētās tikai ezera un viņa krastu platums. Tagad manā priekšā visa pasaule.»

Maksims Riļskis (dzimis 1894. gadā) blakus Tičinam ir otrs lielākais Ukrainas dzejnieks. Riļskis vada Ukrainas Rakstnieku Savienību, ir akadēmiķis. Tāpat kā Tičina, viņš apvieno savā dzejā Ukrainas, krievu, rietumu un padomju kultūras īpašības, ir dedzīgs patriots, visai izglītots cilvēks, liels dzejas technikas meistars. Riļskis sācis dzejot ļoti agri, viņa pirmā dzeju grāmata «Uz baltām salām» iznāca 1910. gadā. Viņa dzejnieka slavu nodibināja 1918. gadā izdotais krājums «Zem rudens zvaigznēm». Citas grāmatas saucas — «Zilā tāle», «Caur vētru un sniegu», «Trīspadsmitais pavasaris», «Kur satiekas ceļi», «Svaru zīme», «Kijeva», «Vasara», «Ukraina», «Lielā stunda»». Viņa dzejā jaunībā saskatāma franču ietekme, bet viņa uzmanību nesaista simbolisti un dekadenti, kas tolaik bija slaveni, viņu pievelk skaidrie, caurspīdīgie filozofiskie parnasieši ar Lekontu de Lilu priekšgalā, viņš ir erudīts, plašas kultūras cilvēks, pasaules pilsonis, un reizē dziļi saaudzis ar Ukrainas zemi, dabu un tautu, viņa mīļākie dzejnieki vēlāk kļūst Ševčenko un Mickevičs. Kara laikā viņš sacerējis daudzas spēcīgas dzejas par Ukrainu, Sarkano Armiju, tautu sadraudzību. Dzejolī «Mans ciems», kas uzrakstīts 1942. gadā, viņš atceras māju sniegainā tumšā, kur viņš «mācījies dzīvot kā pusaklis kucēns», upīti, no kuŗas viņš «dzēris spēku» un druvas, kuŗu medainā maize spēcinājusi zēnu». Visā Padomju Savienībā pazīstama viņa «Dziesma par Staļinu».

Šos divus dziesminiekus varam droši pierindot mūslaiku vislielākajiem dzejniekiem visā pasaulē. Tie ir vecākās paaudzes ļaudis, kuŗus viņu patiesais demokratisms, patriotisms, kultūra novadīja Lielās Oktobra revolūcijas ceļos, un šais ceļos viņi sasnieguši savu briedumu, meistarību, slavu. Ap viņiem pulcējas kupla dzejnieku saime. Mēs vāji pazīstam daudzo Padomju Savienības tautu rakstniecību, nevaram lepoties arī, ka pazītu labi ukrainiešu dzeju. Blakus Tičinam un Riļskim nosauksim tikai dažus vārdus — Mikolu Bažanu, Vladimiru Sosjuru, Leonidu Pervomaiski, Andreju Mališko, Ļubomiru Dmiterko, kam viegli vēl varētu pievienot desmitu krietnu dzejnieku. Latviešu dzejnieku pienākums ir darīt viņu darbus zināmus latviešu lasītājiem.

J. Sudrabkalns

PADOMJU LITERĀTŪRAS attīstības gaita

JŪLIJS VANAGS

(7. turpinājums)

Viens no vislielākajiem padomju rakstnieku vēsturiskajiem romāniem ir nesen mirušā Vjačeslava Šiskova romāns «Jemeljans Pugačovs». Tas aptver notikumus XVIII gadusimtena 50.—70. gados. Te attēlots septiņgadu karš, Fridricha II armija sakāve, krievu karaspēka ieiešana Berlīnē. Sulīgām krāsām autors tēlo Jemeljana Pugačeva vadīto zemnieku sacelšanās ainavu Krievijā. Šiškovs ir radījis milzīgu laikmeta glezni, ar plašu visu tālaika sabiedrības slāņu personāža notēlojumu, tomēr darbā dominē krievu tautas varoņtēls, šīs tautas nesalaužamais raditājs spēks. Tādi mākslas darbi palīdz ciņā pret ienaidnieku, ceļ tautas nacionālo pašapziņu. Un tas ir viens no galvenajiem kritērijiem, ar kādiem mums jāpieiet literātūras novērtējumā.

Īsi priekš kara iznāca Sergejeva-Censka vēsturiskais romāns «Sevastopoles dienas». Tajā autors attēlo krievu kareivju un matrožu varonīgās Sevastopoles aizstāvēšanas ciņas Krimas karā. Varam droši sacīt, ka arī šai grāmatai bija savs nopelns ne mazāk varonīgajā Sevastopoles aizstāvēšanā pret hitleriešu iebrucējiem Tēvijas kara gaitā. Šī aizstāvēšana ilga 250 dienas, un tajā atdzima sevastopoliešu slavenās varoņtradicijas vēl jo lielākā spožumā.

Šajā attīstības posmā, līdztekus neparasti kuplai vēsturiskā romāna attīstībai, redzam vispār ļoti lielu temu un žanru bagātību. It īpaši šai laikā līdzās dažādām daiļprozas formām attīstas apraksts. Tas ir žanrs, kurā rakstnieks pastāsta lasītājam par konkrētiem faktiem un konkrētiem varoņiem. Šis žanrs kļūst nepieciešams celtniecības laikā, kad tūlīt šodien, šai pašā brīdī, ir jāpastāsta miljoniem lasītāju par kāda viņu biedra vai vesela kollektīva sasniegumiem un pieredzi celtniecības darbā.

Arvienu neatlaidīgāk literātūrā šajā posmā izvirzas arī jaunā cilvēka — padomju cilvēka, mūsdienu varoņa veidošanās problēma. Līdz pašam pēdējam laikam pirmajā vietā te paliek Nikolaja Ostrovska «Kā rūdījās tērauds», Tam blakus īsi priekš kara izvirzās Krimovs ar savu romānu «Tankkuģis Derbents», Simonovs ar lugu «Mūsu pilsētas zēns» u. c.

Visumā šajā attīstības posmā tipisks padomju literātūras varonis ir īdejas un darbības cilvēks, kurš atklājas lielajā un vēsturiskajā savas tautas uzdevuma piepildīšanas norisē. Un šis uzdevums, šī norise ir tik milzīga, ka tēlojamo varoni nereti aizēno celtniecības objekta kontūras, un īstenais varonis kļūst rūpnīca, pilsēta, dambis, raktuves, t. i., tas objekts, kur tauta strādā, rada jauno.

Padomju literātūras varonim šajā attīstības posmā vēl maz refleksiju, pašanalizes. Viņa portrets bieži vien uzzīmēts bez iedziļināšanās. Tas ir jaunās zemes lidumnieks, ar raupju balsi un vējos nopūstu vaigu. Viņš nāk ar atrotītām piedurknēm un bez lieka vārda keras pie darba. Viņš vispār ir mazrunīgs, bet viņš zina, kurp viņam ejams un kas darāms.

Tomēr arvien vairāk un sekmīgāk padomju literātūra attēlo cilvēka morālās pārdzimšanas norisi, kad viņš saskaras ar sabiedrību, kas ceļ taisnību.

Šai ziņā raksturīgs piemērs ir Makarenko Pedagoģiskā poēma (1934. g.). Tā ir grāmata par boļševistiskās audzināšanas mākslu un sasniegumiem. A. S. Makarenko savā grāmatā ne tikai atstāsta savu ilggadējā audzināšanas darbā sakrāto pieredzi, bet kā īsts mākslinieks atsedz vareno jaunā cilvēka veidošanās noslēpumu, attēlo cilvēka tikumiskās pārdzimšanas norisi sociālistiskā sabiedrībā.

Te līdztekus jāatzīmē, ka padomju literātūrā aplūkojamā periodā jau ļoti spēcīgu augsmi un lielus sasniegumus uzrāda arī bērnu literātūras nozare. Populārākie autori šai žanrā ir Maršaks, Sergejs Michalkovs, Iljins, Korņejs Čukovskis, Kononovs, Kasilis, Barto un daudzi citi.

Šo autoru darbi tulkoti nevien visu Padomju Savienības tautu valodās, bet arī daudzās svešvalodās.

Runājot par padomju literātūras attīstības otro posmu, ir jāaplūko kāda tās īpatnība, kāda nepiemīt nevienai citai literātūrai pasaulē. Padomju literātūra, kā jau sākumā minēju, ir daudzu tautu un daudzu valodu kopēja celtne. Oktobra revolūcija atmodināja straujam uzplaukumam visdažādāko tautu un tautību radošos spēkus, kādi vien atradās bijušās cara Krievijas territorijā. Visi šie spēki ar vislielāko aktīvitāti piedalījās kopīgajā padomju kultūras celtniecības darbā. Ukraiņu tautas dzejnieks Tarass Ševčenko savā poēmā «Kaukazs» kādreiz rakstīja, ka «cara Krievijā ir daudz tautu, kas visās valodās klusē». Visas šis tautas sāka pilnā balsī runāt pēc Oktobra revolūcijas, kas radīja tām vislabvēlīgākos apstākļus varenai kultūras augsmei.

Tomēr nedrīkstam aizmirst, ka cariskajā Krievijā daudzo tautu un valodu nacionālās kultūras attīstības bremzētāja un apspiedēja nebija vis pati krievu tauta, bet gan cara valdība un tās kalpi. Krievu progresīvā inteliģence ar vien ir cīnījušies pret turvredzīgo un ļauno cariskās patvaldības rusifikācijas politiku. Krievu progresīvā inteliģence un literātūra taisni palīdzēja tajos bargajos laikos mazo nomākto tautu inteliģences slāņiem atrast un izveidot savu sabiedrisko un nacionālo apziņu. Ja tikai ielūkojamies vēsturē, tad redzam, ka arī mūsu, latviešu tautas labākie dēli, nacionālās atmodas darbinieki un vēlākie progresīvās domas paudēji, ir smēlušies spēkus, raduši vislielāko atbalstu saviem centieniem un idejām taisni krievu klasiskās literātūras apcirkņos.

Bet bija daudz tautu un tautiņu tajos laikos, kas atradās vēl daudz smagākā apspiestības jūgā nekā latvieši. Paskatīsimies cariskās Krievijas kartē. Mēs redzam tajā daudz baltu plankumu. Šie baltie plankumi nozīmēja iedzīvotāju analfabētismu. Un tikai Oktobra revolūcija un taisnīgā staļiniskā nacionālā politika pavēra iespējas šo balto plankumu likvidēšanai. Neiedomājami milzīga pārvērtība ir notikusi padomju iekārtas pastāvēšanas laikā — vēl nepilnos trijos gadudesmitos — šajos apgabalos, kuŗus tolaik apzīmēja baltie plankumi. Ja tikai padomājam ka toreiz tur dzīvoja tautas, kuŗām nebija pat vēl savas rakstības, bet šodien daudzām šim tautām ir jau sava literātūra, ir jau pat tādi rakstnieki, kuŗu vārdi pazīstami ne tikai viņu pašu tautā, bet visā Padomju Savienībā. Īsi priekš kara padomju literātūras raža iznāca deviņdesmit padomju tautu valodās, pie kam šo valodu starpā sastopam tādas, kas agrākos laikos nemaz nebija dzirdētas. Tāda, piemēram, ir saamu, mansiešu, abaziņu, vepu un citas valodas. Bet arī baškiru, čuvašu, komi, mariju, jakutu, mordviņu, kabardiņu, balkaru, čerkesu, ingušu, oirotu, buratu, kalmiku, lezgīnu, avariešu, udmurtu, čečeņu un daudzu citu tautu literātūras radušās burtiski pēdējos divos — trijos gadudesmitos. Šīs nacionālās literātūras visas ir Oktobra revolūcijas varenā vēriena rezultāts, tikai padomju valstī tās varēja attīstīties un uzplaukt.

Gan atrodam padomju nacionālo literātūru starpā arī tādas, kuŗām ir tūkstošiem gadu sena vēsture un tradicijas. Tās ir Aizkaukaza tautu — gruziņu, armeņu un azerbaidžāņu literātūras. Ne mazāk dziļi pagātnē sakņojas arī Vidusāzijas tautu, sevišķi uzbeku literātūra. Visām šim tautām senatnē bijusi liela kultūra un spoži dzejnieki. Koloniālās politikas un feodālisma žņaugi te tomēr bija tik smagi, ka pēdējos gadusimteņos šīs lielās senlaiku literātūras epigoni kalpoja tikai šaurai feodāļu saujai, bet tauta bija pilnīgi analfabētiska. Tomēr tā glabāja sevī lielo raditāju spēku, kas izpaudās neraksītās tautas dziesmās, kuŗas visā valrumā bija dzēliga satīra par tautas apspiedējiem bajiem un mullām. Tādā kārtā te saskatāma paralēle ar mūsu folkloru, jo arī latviešu tautas dziesmas un teikas vērstas pret gadsimtu seno apspiedēju — vācu kungu. Revolūcionāri noskaņotos tautas dziesminiekus — akīnus — kas apdziedāja tautas sūro likteni un valdītāju varmācību, neželīgi vajāja. Tā kirgizu tautas lielais dziesminieks, filosofs un komponists, akīns Toktoguls Satiļganovs (1864.—1933. g.) lielu daļu sava mūža pavadīja katorgā, tāpat kā mūsu tautas dzejnieks Rainis trimdā. Arī lielais kazachu tautas akīns Džambuls bija spiests apklust, un tikai pēc Oktobra revolūcijas viņš pēkšņi it kā atdzima un īsā laikā kļuva par vienu no iemīļotākajiem visas padomju zemes dzejniekiem. Tagad Džambuls jau ir pāri par deviņdesmit gadu vecs, bet arvien vēl jūtas spirgts un jauneklīgs.

(Turpinājums nākamajā numurā)

LAIMONIS PURS

Šodien

Nav miers man vairs šodien
vien zeme to spēj dot,
kur saules siltais kodiens
iķelt graudiem mīzu prot,

kur pāri pirmai vagai
skrien pelēks cīrulis, —
tad augstu zīlgmē pagaist
un dziesmām pieskan viss.

Man šķiet, ka dziesmā irgo
tam rudens augļu tvans,
kad pāri laukiem mirgos
grauds šodien sētais mans.

Jau pirmā vaga dzīta,
maiss sēklu blakām dus,
tā zemē iekaisīts
dos pilnus apcirkņus.

Ar katru jaunu vagu
kļūst priecīgāks man skats
un rokas nevar sagurt,
— es laimei kalēju pats.

Pēc ilgākas atrašanās aizsardzībā, pulku nomainīja un tas aizgāja frontes tuvākajā aizmugurē atpūtā.

Tikai tagad kareivji īsti ievēroja, kas tā par apkārtni. Ar sevišķu pievilcību šis apvidus laikam nebija varējis lepoties arī pirms kara. Tomēr apkārtnē, grūti iestrādātu druvu apņemtas, bija izsvaidītas lielākas vai mazākas kolchozu sādžas, ap tām līka veci vītoli un šur tur nogāzēs manīja iekoptus augļu dārzus.

Bet pēc ienaidnieka izdzīšanas te nebija palicis nekas. Citur palika drupas, bet šeit pat tās neredzēja. Sādžas vispirms bija vāciešu nodedzinātas, pēc tam to pamati artilerijas vairākkārt uzvandīti, apgriezti un sajaukti uz mūžu ar šejienes lieso zemi.

Jau ierakumos runāja, ka tuvākais mežs atrodoties kilometrus sešdesmit, bet uz vietas, kailajos kalnos un dūkstainajās ielejās, vējā locijās vienīgi šķidri, pirkstu resni kārkli.

Bija novembra sākums, bet ziema kavējās. Bieži lija vai krita slapjš pikains sniegs, kas tūliņ pārvērtās dubļos.

Pulks atnāca noguris, izmircis. Kareivji noņēma mugursomas, nolika uz tām ieročus, iesmēķēja un klusēdami saskatījās. Šī acu valoda nozīmēja daudz ko, pirmkārt gan to, ka viņi karo jau trešo gadu un tātad nepazudīs arī šajā katras dzīvības un dzīvas radības izskaustajā pusē.

Un tiešām, viņi sāka nopietni gatavoties uz dzīvi. Tāpat kā pozicijās, kur tos no nāves pasargāja zeme, arī te viņu pirmās domas pieķērās tai. Rotas, vadi un nodaļas ierakās nogāzēs. Bedru nosegšanai izmantoja un izdomāja visdažādākos lidzekļus un paņēmienus. Sādžu vietās zem apdegušiem palaimējās atrast pa kādam skārda gabalam, sarūsējušam spainim vai caurumainam trumulim. No tiem tad salieca kaut ko līdzīgu krāsniņām, bet no tukšajām konservu kārbām ar laiku samauca skursteņus. Kārklus atrast bija arvien grūtāk, un to šalkoņa laukā gandrīz apklusa. Dūmodami tie sīca zemnīcās, pēkšņi uzliesmoja un ar īslaicīgo siltumu izgaroja rūgti salkanu smaržu, no kuras dažiem sāpēja galva un palika nelabi.

Nomirušo apvidu vēl drūmāku padarīja ziemas kavēšanās, kas bija par iemeslu pastāvīgajām miglām. Neviens nevarēja atcerēties, kad pēdējo reizi redzēta saule. Debesis stāvēja tik zemu, ka sargkareivis, kas staigāja kalnā, ar galvu it kā iesniedzās tajās. Un kad nozuda vītola stumbrs, vienīgais orientieris, gadījās, ka kareivji savas novietnes nevarēja atrast pat dienā.

Īsti tas iesākās ar jaunāko seržantu Ezerlīci. Reiz pievakarē, pārnācis no jaunāko komandieru mācībām, viņš devās uz pirti. Pirts atradās pie Sāļā ezera, kādā šim nolūkam uzstādītā teltī, desmit minūšu gājienā no zemnīcas. Bet Ezerlīcis atgriezās no tās tikai otrajā rītā, nobridies un noguris, īgns un saniknots uz visu pasauli. Pēc šī gadījuma, kas Ezerlīcim sagādāja biedru zobgalības, citi palika uzmanīgāki. Pulka pastnieks Krūms, iedams uz komandpunktu, pamanīja ar telteni aizsegtu ierakuma caurumu. Viņš nolēma palūkoties, kas tur par ļaudīm un pārbaudīt virzienu. Bet Krūms pārsteigts iegāja pats savā zemnīcā, no kuras nesen bija izgājis.

Par maldīšanos radās dažādi nostāsti, asprātīgi izteicieni un tika sacerētas pat dziesmas.

Kādā pēcpusdienā debesis pacēlās drusku augstāk. Sāka snigt. Ezerlīcis iznāca no zemnīcas. Kailu galvu un katliņu rokā viņš devās pa nogāzi lejā. Pusceļā viņš apstājās, noraudzījās pārslu virpuļos un domāja par tēju. Ūdens no lejas bedres ar savu nenovārāmo dūņu garšu bija apriebies.

Ezerlīča kā vasarā, tā ziemā vienlīdz iebālā seja bija nokvēpusi un izskatījās veca. Kvēpu piegūlušās rievas nolieca mutes kaktiņus, savilka pieri grumbās un sakrunkoja ādu ap dūmos iesarkušajām acīm. Viņš bija izgājis visas kaujas no Maskavas līdz Nasvas stacijai, pie kuras krita viņa vienīgais brālis. Bet dzeltenā un divas sarkanās svītras virs gvardes nozīmes liecināja par Ezerlīča caurŝautajām plaušām pie Naro Fominskas, par pārsisto stilbu pie Tuganovas un iedragāto gurnu Ļaļinas kaujās.

Piegrābis nomelnējušo katliņu ar kaudzi, viņš sabāza rokas kabatās, sildīja pirkstus un it kā kavējās atgriezties šaurajā zemes alā. Sniegs, tāpat kā migla, aizsedza skatam visas puses. Spriežot pēc vācu smagā šāviņa, kas nesprādzis iekrita muklājā starp diviem kalniem, viņš bija pagriezies uz aizmuguri. Ezerlīcim likās, ka nosalušo pirkstu sāpes iesmeldzas pašā sirdī. Lai nepaliktu viens ar sevi, viņš devās atpakaļ un iegājis apsēdās savā parastajā vietā — pretim krāsniņas nespodrajai mutei uz sabradātās kūdras paliekām. Viņš izvilka kājnieku kaujas reglamentu, ko pastāvīgi nēsāja somā, un gribēja turpināt pirmīt aizsākto nodaļu par uzbrukumu šķērsļotā apvidū. Bet domas klīda kaut kur projām un no lasītā nekas galvā nepalika.

Pārējie rakstija vēstules. Tas nebija nekas sevišķs, ja kareivji ar tām noņēmās taisni tagad. Vienība taču atradās atpūtā, un tad vienmēr tādām lietām atlika vairāk laika. Vienu gan Ezerlīcis novēroja, ka atbildes tie gaidīja nepacietīgāk. Jefreitors Vīnkalns, kas bija savācis vismaz duci adrešu no dažādu aizmugures uzņēmumu un iestāžu meitenēm, patlaban beidza rakstīt.

— Saņemt atbildi ir tikpat kā satikties, — viņš teica un, paskatījies uz domīgi sēdošo Ezerlīci, it kā ar nolūku piebilda: — Sevišķi te, — kur bez rāpošanas pa kalniem nodaļas apmācībās, vēl es varu apbrīnot savus machorkas nokvēpinātos pirkstus.

Pēc šīs Vīnkalna piezīmes Ezerlīcis saprata, kāpēc nodaļa, pārnākusi no taktiskajām mācībām, vispirms novietnes dežūrantam apjautājās par Krūmu, pulka pastnieku.

Krūms bija gados vecāks vīrs. Stāstīja, ka viņš ar šo darbu pelnījis maizi arī pirms kara. Bet tā kā frontē ar to viņam maize nebija jāpelna, tad šī kādreizējā nodarbošanās ieguva pavisam citu nozīmi.

Ezerlīcis atcerējās, ka Krūms ar savām vēstulēm reiz pat izveda viņu no pacietības. Tas bija noticis īsi pirms pulka nomainīšanas. Ienaidnieks, pastiprināta vada sastāvā, uzsāka izlūkošanu ar kauju. — Vācieši bija sevišķi neatlaidīgi, centās ielauzties mūsu ierakumos un saņemt güstekņus. Aizsardzība galvenām kārtām balstījās uz artileriju. Bet pusei vācu izlūku kaut kā tomēr izdevās izlīst caur uguns sienu. Iedegās nikna automatu un granātu tuvcīņa.

Šai laikā Krūms bija atradies ceļā ar pastu. Viņš negāja atpakaļ, bet laimīgi sasniedza rotu, un taisni Ezerlīča nodaļas ierakuma posmā. To ieraudzījušam, Ezerlīcim likās, ka Krūms tūliņ sāks dalīt savu nesumu. — Vēlāk, vēlāk! Ezerlīcis bija saucis. — Mums vajadzīgas granātas. Liec tos papīrus pie malas un laid darbā automatu! — Vācu izlūku atliekas vēl lidoja pa mīnu laukiem, bet Vīnkalns, sviedrus no pieres slaucīdams, jau lasīja vēstuli.

To atceroties, Ezerlīcis pirmo reizi nodomāja: Cik labi, ja aiz šīm miglām un sniegiem būtu kaut viens tuvs cilvēks, kas par viņu te šad tad apjautātos.

Bet visu citu, ja dzīvos, atkal panāks.

Tagad vakaros, kad galvā vairs nelīda kara zinības, viņš šķirstīja Krūma atnestos Sarkanarmieša žurnālus. Uzminējis krosvordus un atrisinājis visus šacha uzdevumus, Ezerlīcis ilgi pētīja aizmugures darba meiteņu sejas. Bet tās klusēja un skopie paraksti nekā daudz nepateica.

Reiz Krūms viņam iespieda saujā mazu papīrīti. Tā bija kādas Maskavas kara rūpnīcas adrese, kas atnāca frontē ar Oktobra svētku dāvanām.

Otrreiz Krūms noprasīja:

— Uzrakstīji?

— Ko?

— Vēstuli.

Ezerlīcis paplēta rokas.

— Tur taču strādā tūkstošiem cilvēku, no kuriem neviens mani nepazīst.

— Vai tu bez saviem cilvēkiem daudz šeit pazīsti? Tas, mīļais, pavisam nav svarīgi.

Un Krūms neatlaidās, kamēr pierunāja Ezerlīci. Viņš aizrakstīja un sāka gaidīt, kurš no šiem tūkstošiem atsauksies uz viņa vēstuli.

Varbūt viņš paliktu nepacietīgs, ja līdz ar ziemas iestāšanos netuvotos svarīgi uzdevumi. Gatavojās jauns uzbrukums, kas atnesa citas rūpes un pārmaiņas viņu dzīvē. Ezerlīcis pat sāka aizmirst, ka bez kaujām vēl kaut kas viņam būtu ko gaidīt. Tāpēc viņš gandrīz samulsa, kad kādu dienu Krūms viņam mācību laikā pasniedza aploksni. Tā kā tas notika citu klātbūtnē, viņš iebāza vēstuli kabatā, kur tā nogulēja līdz dienas beigām.

Zemnīcā visi jau gulēja. Ezerlīcis atplēsa vēstuli, no kuras izkrita mazs foto attēls, kādus lieto darba un mācības iestāžu apliecībām. Viņš drusku nosarka, bet tā kā neviens to nevēroja, sāka lasīt sīkiem burtiem klāto lapu. Visvairāk viņam iespiedās atmiņā tas, ka Larisa pēc technikuma beigšanas iestājusies darbā ieroču fabrikā, lai gatavotu viņam (tā burtiski bija rakstīts) automatus, bet pēdējā skolas gadā, vecākiem nezinot, devusi dzimtenes aizstāvjiem savas asinis.

Ezerlīcim likās, it kā Larisas vārds būtu jau dzirdēts. Bet kur un kad, to atmiņa liedzās teikt. To nepateica arī viņas seja, kas neatklāja sevi ne ar vienu vaibstu.

Kaut kur sāka šaut artilerija, birdinādama uz galvas smiltis, pēc tam atsisdama veselas zemes pikas. Ezerlīcis pieķēra roku krūtīm un tā palika, jo ienāca nomainītais dienienieks. Viņš pagaidīja, kamēr Vīnkalns, ar muti gružus pūzdams, nesteigdamies padzeras no alvas katliņa piebirušo tēju un ielien savā guļvietā, kur ilgi tīstījās šinelī.

Krāsniņā uzliesmoja kārkli. Ezerlīcis izvilka no kabatas vecu piezīmju grāmatiņu un rūcošās liesmas atspīdumā šķirstīja pusizdzisušajām piezīmēm aprakstītās lapas. Tur bija dažādu ieroču numuri, ap pussimts kareivju vārdu no visām viņa kaujās komandētajām nodaļām un pēdīgi Maskavas technikuma audzēknes Larisas Sņegovas vārds. Tas bija norakstīts no asins trauka un, līdzīgi atzīmei grāmatiņā, sācis atmiņā dzist.

Ezerlīcim rakstīja tā pati krievu meitene, kura viņam, ievainotam, bija devusi savas asinis.

PAR MĀKSLINIEKU UZDEVUMIEM

ŽURNĀLU UN LAIKRAKSTU POLĪTISKĀS SATIRAS NOZARĒ

K. Briežbārdis

Starp tēlotājām mākslām publicistiskā grafika ieņem sevišķu vietu. Reproducētās poligrafiskās technikas attīstība pēdējos 130 gados, — pāreja no kokgrebuma, kura izgatavošana prasa zināmu laiku, uz litografiju un tālāk uz cinka klišeju, deva iespēju parādīties mākslinieka — publicistam. Koncentrēti tēlojošs, ar vienu skatu aptverams sižets kļuva par asu un graujošu ieroci sociālo spēku savstarpējā cīņā.

Kapitālistisko zemju valdītājām šķirām, kam netrūka ne technisko iespēju, ne līdzekļu, bija pietiekami mākslinieku kadri, kuru darbs tika virzīts uz nacionālo neiecietību, uz sociālo pretišķību aizplīvurošanu, lai ar abstrakto humoru, lielākā vai mazākā mērā neslēptu erotiku novērstu ļaužu prātus no sabiedrisko parādību būtības.

Bet šie mākslinieki, atrazdamies ekspluatātoru kliķes tiešā kalpībā, tikai nelielā mērā noteica politiskās publicistiskās grafikas attīstības gaitu

Lielāko meistaru aptverošais skats un radītājs darbs, kas nodibināja stilu, politiskā un žurnālistiskā zīmējuma paņēmienus un metodiku, pamatojās uz kaŗotāju humānismu, kas tādās vai citādās formās nostājās pret reakciju, pret viltību, pret šauru provinciālismu un pret vispārcilvēcisko tiesību apspiešanu. Tiesa, šie meistari — galvenām kārtām pagājušā gadsimta vidus franču mākslinieki ar Domjē priekšgalā, — nenonāca līdz noteiktai ceturtās šķiras revolūcionārās lomas izpratnei. Šie mākslinieki centās atklāt un saasināti parādīt režīma netaisnības. Darba cilvēks tiem vispirms ir trūcīgs, nabadzīgs, kas pelna līdzjutību.

Šo mākslinieku nopelns ir tas, ka tie radīja to koncentrēto lakonisko zīmējumu un izteiksmes līdzekļus, kas atmet visu nejaušo un operē ar tipisko, savstarpējām attieksmēm un emocijām. Domjē radīto sociālo tipu galerija Luija Bonaparta imperijas laikā izsmeļoši un patiesi ilustrē XIX gadsimta ievērojamās daļas sabiedrisko attieksmju un tikumu vēsturi.

*

Ja politiskās valsts formas rietumos deva iespēju atklāti parādīties opozicijas mākslai, tad cariskās Krievijas cenzūras apstākļi kavēja publicistiskās satiras attīstību. Un tikai 1905. gada revolūcionārie notikumi bija tie, kas daudzus lielus krievu mākslinieklus, to skaitā Serovu, Lanserē un Kustodijevu pamudināja runāt «žurnālistiskā» valodā. Atšķirībā no šīs nozares profesionāļiem, viņu darbos par likumu nav tas, kas vēsturiski noformējās kā politiskās satiras specifiska pazīme: trūkumu atklāsme groteskā, ārēji lieliskā, bet iekšēji satrūdējošā atmaskošana un parādīšana smieklīgā veidā. Pēc kāda autora izteicieniem, tās bija «kvēlaini, kaisli un nervozi izpildītas ilustrācijas», ko radīja sadusmotie notikumu aculiecinieki.

Tikai ar Lielās Oktobra revolūcijas uzvaru politiskās grafikas māksla izgāja uz plaša un daudzveidīga attīstības ceļa. Parādījās kapitālistiskajās valstīs neiespējamā sienas avīze, kas kļuva par arēnu asai konkrētai nostājai un kas avīzes grafiskajā nozarē pulcināja ļoti daudzus darbiniekus. Revolūcijas un cīņas uzdevumi plakātā, žurnālu, laikrakstu un sienas avīžu grafikā atrada varenu līdzekli, kas palīdzēja atmaskot kontrrevolūcionāru nodomus un celt masu apziņu jaunās sociālistiskās republikas aizstāvēšanai cīņā pret ārējiem un iekšējiem ienaidniekiem. Līdztekus jaunajiem kadriem, kas nāca no darbaļaužu vidus, strādāja pirmsrevolūcijas profesionāļi — V. Deni, Boriss Jefimovs, D. Moors,, Apsīts u. c. Šai revolūcijas posmā cīņa ar nemaskēto ārējo un iekšējo ienaidnieku radīja zināmu schēmatisku veidu, traktējot galvenos kontrrevolūcionāru elementus — muižnieku, interventu, kulaku utt. Turpmākajā gaitā, ar pāreju uz sociālistisko celtniecību un ikdienas sarežģīto darbu, lai nostiprinātu un attīstītu padomju ekonomisko sistēmu, kad kļuva nepieciešami cīnīties par jauniem darba paņēmieniem, par veco uzskatu pārvarēšanu sevišķi vienā zemniecības un inteliģences daļā, — šai etapā, un pret maskēto ienaidnieku, darbojošos sociālo spēku schēmatiskais atveids kļuva par trūkumu. Apstākļi prasīja konkrētību, diferenciāciju, asu un tiešu dzīves skatījumu ražošanas darbā, sādžā, sabiedrības vidē, faktu uzkrāšanu, koncentrēti tipisko, jauno.

No 1926. gada sāka strādāt Kukriniksi, ievērojamu mākslinieku trijotne, kuru radītājs darbs ar saviem izcilajiem sniegumiem padarīja bagātu padomju politisko grafiku. Viņu radītāja metode ietvēra traktējamo parādību dziļu izpratni, un viss tas apvienotībā ar marksisma-ļeņinisma augsto idejiskumu bija par pamatu tam, ka parādījās zīmējumi, kas pārsteidza ar savu asumu un satirisko spēku. Kukriniksi bija sevišķi labi apguvuši mākslinieciskos mantojumu, bet viņu stiprā puse ir prasme atrast dzīvē it kā nepamanāmus sīkumus un īpatības, uz kuru pārspīlēšanu balstās neparastais, pārsteidzošais un iedarbīgākais viņu koncepcijās.

Lielajā Tēvijas karā padomju mākslinieki labi saprata savus uzdevumus. Līdztekus Kukriniksiem, kas kara laikā ar savu darbu sevišķi sekmēja fašistiskās Vācijas sagrāvi, veterāns B. Jefimovs, «Krokodīla» līdzstrādnieku kollektīvs, frontinieks L. Soifertis un daudzi citi ar asām un mērķtiecīgām satīras bultām dragāja fašistisko briesmoni. Šī satira frontē un aizmugurē miljoniem cilvēku iedvesmoja modrību, izturību un pārliecību galīgai uzvarai.

Nelietīgais brūno laupītāju uzbrukums mūsu zemei 1941. g. Padomju Latviju iemeta trīs gadus ilgā asiņainā okupācijā. Lielai latviešu tautas daļai nācās izbaudīt visus «jaunās kārtības jaukumus». Simtiem tūkstošiem nogalinātu! Bet senā ienaidnieka rīcība neaprobežojās ar fizisko iznīcināšanu vien. Vairāk nekā trīs gadus brūnā melīgā demagoģija katru dienu indēja ļaužu prātus. Vairāk nekā trīs gadus fašistu demagogi latviešu vāciskos nacionālistus, savas tautas nodevējus baroja ar kādu tur nacionālas patstāvības fikciju, fikciju, kā tas redzams no ārkārtējās izmeklēšanas komitejas materiāliem.

Latviešu mākslinieklem, kas redzējuši vācu briesmu darbus, stāv priekšā uzdevums ar politiskās satiras līdzekļiem: 1) neitralizēt, padarīt nekaitīgu fašistisko indi, kas vēl iedarbojas uz daudzu prātiem; 2) atmaskot, atklāt nelielās nodevēju saujiņas murgus. Šie nodevēji gribēja latviešu tautu atgriezt ekspluatātoru verdzības režīmā, no kura pati tauta atsvabinājās pirms nepilniem pieciem gadiem, iestājoties brālīgo padomju republiku saimē;3) mobilizēt un atraisīt latviešu tautas labākās īpašības, spēkus un neatlaidību lielajam dzīves atjaunošanas un celtniecības darbam.

(Turpinājums nākamajā numurā)

P. ČAIKOVSKI PIEMINOT

Ja spētu es skumjas un bēdas
Vienvienīgā vārdā reiz liet,
Tad laistu šo vārdu pa vējam
Un ļautu tam tālumā skriet,

Lai skumju un bēdu vārds vējā
Līdz tevim driz aizsūpotos
Un sirdi tev skanēt it visur
Kā mūžam vairs nemitētos.

Šie krievu dzejnieka A. Pleščejeva vārdi P. J. Čaikovska populārajā dziesmā „Хотел бы в единое слово" labi izteic visu Čaikovska mūzikas būtību, — vajag tikai «skumju un bēdu vārda» vietā iedomāties viņa mūziku. Jo viņa mūzikas dominanta ir skumjas un bēdas, kas pēc viņa vēlēšanās ieskanējušās un vēl vienmēr ieskan cilvēku sirdīs ar neatvairāmu suģestīvu spēku. Gandrīz katram cilvēkam ir brīžiem vēlēšanās «sāpīgi un saldi» (ar citas Čaikovska dziesmas vārdiem runājot) izbaudīt jūtu smeldzi, ko rada sirdī Čaikovska mūzika.

No lielajiem pasaules mūziķiem nav otra, kas stiprāk par Čaikovski «liktu iepukstēties plašu masu sirdīm, tā aizkustināt un iežēlināt tās» kā viņš (V. G. Karatigina vārdi).

Pieminot 7. maijā Čaikovska dzimšanas dienu, 105. pēc kārtas (dz. 1840. g. 7. V, miris 1893. g. 6. XI.), varam tagad labi pārskatīt viņa dzīvi, saprast viņa «pasaules sāpju» mūziku un tās rašanās cēloņus. Jo krievu mūzikas zinātnes rosme Čaikovska problēmu risināšanā bijusi ļoti daudzpusīga un sekmīga. Sevišķi Čaikovska un viņa mecenātes fon Mekas sarakstes publicēšana 1200 vēstulēs ļāvusi dziļi ieskatīties viņa dzīvē un personībā. Otras ievērojamas grāmatas iznākšana pēc tam: «P. J. Čaikovska dienas un gadi, dzīves un jaunrades chronika» — V. Jakovļeva redakcijā, noliek Čaikovska dzīvi mūsu priekšā mēnesi pa mēnesim (atzīmējot pat atsevišķas dienas, gadu pa gadam, atklājot lielā mūziķa domas un jūtas sakarā ar notikumiem viņa paša un sabiedrības dzīvē.

Kļūst saprotama viņa mūzikas minorīgā noskaņa uz capinājumos un kontrastos. Beigu akords likās aprauts un tamdēļ nepārliecināja izteiksmes ziņā.

7. maijā Konservātorijas zālē notika kamermūzikas vakars ar Čaikovska darbiem, veltīts komponista dzimšanas dienas atcerei. Valsts Konservātorijas kvartets atskaņoja kvartetu Nr. 1, D-durā.

Izpildījumā bija trūkumi. Vispār spēlēja diezgan bikli, sasieti, bez pienācīgas izteiksmes brīvības. Pirmajā daļā pie sāmērā labas kopskaņas brīžiem traucēja pirmās vijoles izlēcieni, kā skaņas stipruma un nokrāsas, tā arī nekorektas intonācijas ziņā. Otrajā daļā temps bija par ātru, trūka viengabalainas plūstošas līnijas, ekspresīvas elpas. Trešo nospēlēja gluži bezkrāsaini un neskaidri formas ziņā. Gribētos, lai Konservātorijas kvartets, mūsu apstākļos ārkārtīgi vērtīgais ansamblis gūtu iespēju daudz vairāk sastrādāties kopspēlē. Pagaidām vēl tā dalībnieki nejūt «viens otra elpu».

Radiofona solistei Dorai Brutānei ir pateicīgs materiāls — dziļš, sonors meccosoprāns. Viņas Čaikovska dziesmu izpildījums, vispār dzīvi — izjusts un temperamentīgs, nav brīvs no zināmas afektācijas.

4 romances izpildīja radiofona solists Richards Veide ar viņam piemītošo gaumi un mēra sajūtu. Sevišķi iespaidoja reti dzirdētā «Aizmiedz».

Programmu noslēdzās monumentālais klavieru trio a-moll «lielā mākslinieka piemiņai» (H. Brauns, K. Brikners un E. Berzinskis). Ja varbūt var pārmest zināmā mērā pārmērīgu klavieru partijas hegemoniju, tad tomēr iespaidīgais izpildījums apliecināja vēāreiz, ka t. s. tīrā mūzika iedarbojas ar tādu pašu suģestīvu spēku kā vokālā vai programmūzika, kuras izpratni atvieglo vārdu konkrētais nozīmīgums. Trio varenā beigās mūzikāls izskan visa darba pamatideja: cilvēka radītājs gars, sevi piepildīdams līdz galam, paliek tomēr nemirstīgs un neizsmeļams.

N. Grīnfelds

KONCERTI

Filharmonijas kamermūzikas vakars 4. maijā Konservātorijas zālē bija veltīts Bēthovena darbiem. Jauneklīgais trio c-moll op. Nr. 3 liek jau zināmā mērā nojust to cīņas garu, kas vēlāk ar brāzmainu spēku izpaužas III un V simfonijā. H. Brauns (klav.), K. Brikners (vijole) un E. Berzinskis (čello) spēlēja ar īstu izjūtu un aizrautību. H. Braunam vispār priekšzīmīgam pianistam — ansamblistam, brīžiem gan jāpārmet par daudz aktīva savas partijas izcelšana. Piem., otrajā daļā, variācijā, sešpadsmitdaļnotes klavierēs skanēja par daudz atklāti, p.t rupji, turpretim stīdzinieki, sevišķi čello, tušējās līdz nedzirdēšanai. Ansamblim jāiegūst smalkākas, izteiksmīgākas attieksmes partiju saskaņīgumā. Otrs šai vakarā izpildītais, lielais, monumentālais trio B-dur, op. 97, pieder autora vidējam radīšanas posmam. Mierīga, apskaidroti optimistiska noskaņa dveš no šā darba. Dziļi nopietnas, brīžiem svinīgas pārdomas un jūtas nomainās ar spontāna prieka izjausmi, kā tautiski — dejiskā trešajā daļā. Izpildījums bija nosvērtāks ansambļa saskaņīguma ziņā, bet toties mazāk spilgts un izteiksmīgs nekā pirmajā trio. Spēlētājiem vēlams vēl vairāk iedzilināties grūtajā materiālā.

Operas soliste H. Cink-Berzinska nodziedāja 5 skotu tautas dziesmas trio pavadījumā. Šo vienkāršo, bet brīnumdaiļo dziesmu izpildīšanas īpatnējā grūtība ir tā, ka tautas dziesmai piemītošais raksturīgums jāiekļauj stingri klasiskā kamerstila robežās. Dziedone labi izprata savu uzdevumu. Viņas skaistā, sonorā balss, kuras skaņa brīžiem līdzinās čellam, dziva poētiska izjūta, brīva no jebkādas afektācijas, sagādāja baudu klausītājiem.

5. maijā, pirmoreiz pēc Rīgas atbrīvošanas, Filharmonija rīkoja koncertu savās telpās. Programmā E. Dārziņš un J. Vītols. Jaunā dziedone Herta Sala izjusti izpildīja Dārziņa dziesmas. Sevišķi iespaidoja «Kā zagšus» un «Teici to stundu». Par nopietniem kamerdziedāšanas dotumiem liecina tīri mūzikālā izteiksmes līdzekļu izvēle: melodiskas līnijas niansēšana, intonācijas nokrāsu maiņa.

Operas solists tenors Edgars Plūksna, sniegdams Dārziņa dziesmas ar labu gaumi un izjūtu, izteiksmi atrod saskaņā ar saviem dotumiem vokālās līnijas plūdumā. Vislabāk viņam izdevās viengabalaini dziedamā «Teici to stundu» un «Spāniešu romance». Vairāk psicholoģiskās «Sāpju spītes» un «Pazudusē laimīte» nodziedāja atturīgāk, vēsāk.

Vijolnieks J. Jungmanis spēlēja Vītola «Fantaziju par latvju tautas dziesmām». Viņam ir izpratne, temperaments; gluži labi izskanēja otrā, lēnā daļa. Bet vijolnieka technika nav brīva no trūkumiem: intonācija brīžiem netīra, tonim šņācoša pieskaņa. Filharmonijas koris J. Ozoliņa vadībā spilgti nodziedāja krāšņi gleznaino no Vītola «Karaļmeitu». Beigas varēja būt vēl spēcīgākas un plašākas. Smalks un viengabalains iznāca «Saules svētki». «Upe un cilvēka dzīve» gribētos dzirdēt mazliet straujāk un ar lielāku aizrautību, citādi dziesma iznāk saraustīta. Turpretim vairāk vajag pasvītrot kontrastus episki-stāstošaja «Beverīnas dziedoni». No 2 Dārziņa koŗa dziesmām labāk padevās «Mēness starus stīgo». «Lauztajās priedes» trūka drosmes un aizrautības kāriskās Krievijas režīma tumšā fona pagājušā gadsimta pēdējā pusē. Kļūst saprotami viņa nemierīgie izlidojumi uz Vakareiropu, meklējot savām skumjām un bēdām remdinājumu un to neatrodot. Jo kā atrast remdinājumu ārpusē, kad tārps grauž dziļākajā iekšienē? Jau no bērnības uz vārīgu jūtīgumu disponēts, Čaikovskis to no personīgās dzīves, pašam neapzinoties un negribot, pārnesa un ielika sabiedrības, tautas un valsts bēdīgā stāvokļa izvērtējumā. Juta, ka Krievijā, plosoties reakcijai, gara cilvēkam jāsmok nost, bet nevarēja to uz ilgāku laiku arī atstāt, jo kā Antejs juta vajadzību pastāvīgi saskarties ar neizsakāmi mīlamo dzimto zemi un savu tautu. Juta, ka vajadzīgas radikālas pārgrozības, bet baidījās no tām, klausīdamies draudīgajā priekšrevolūcijas apakšzemes dunoņā. Raudzīja aizmirsties jaunrades darbā, drudžaini meklēdams piemērotāko izpausmi savām sajūtām — to «vienvienīgo vārdu», kuŗā ieliet savas skumjas un bēdas, savu pretsparu neatvairāmajam fatumam, liktenīgajai varai, kas stājas priekšā cilvēka tieksmei uz laimi. Tumsai vajadzēja sabiezēt arvien vairāk un izplūst ar nevaldāmāko spēku traģiskajā gulbja dziesmā — sestajā un pēdīgajā simfonijā.

Nezinu, vai atradisies otrs nelatviešu komponists, kuŗa mūzika būtu tik dziļi ieskanējusi latviešu sirdīs, kā Čaikovska. Ne par velti 4., 5. vai 6. simfonija figūrē gandrīz katra koncerta programmā, ja šim koncertam jāpieskaita plašākā publika. Ne par velti viņa «Jevģenijs Oņegins», «Pīka dāma», «Gulbju ezers» turas tik neatlaidīgi mūsu operas repertuārā. Čaikovska mūzikas dziļu ietekmi izjutuši ne tikai latviešu klausītāji, bet arī mūzikas jaunradītāji. Jurjānu Andrejs savā čella koncertā nereti liek atbalsoties kādai Čaikovska stīgai. Jāzeps Vītols, kaut gan pēc sava gara pavisam nav Čaikovska līdzinieks, dažās savās dziesmās, dažos savos simfonijdarbos maksā tomēr savu meslu Čaikovskim («Bērzs tirelī», Drāmatiskā uvertīra). Alfrēds Kalniņš savās pirmajās solo dziesmās ir tuvs Čaikovska smeldzei. Bet īsts čaikovskietis ir mūsu iemīļotākais dziesminieks Emīls Dārziņš — ir pēc sava minorīgā toņa, ir pēc technikas. Šķiet, ja nebūtu Čaikovska, citādi šad tad atskanētu arī brāļu Mediņu mūzika. Un pat jaunākie skaņraži, dzīvodami tik atāķirīgā laikā no Čaikovska «dienām un gadiem», savām koklēm dažureiz uzvilkuši pa Čaikovska stīgai.

Tas citādi nevar būt. Lielas mākslas gars lidinās pār mums vēl pēc gadu desmitiem, simtiem un pat tūkstošiem, lai «sirdī tev skanēt it visur ne mūžam vairs nemitētos».

J. Graubiņš

LPSR VALSTS JAUNATNES TEĀTRA DEBIJA

Ar maija pirmajām dienām Rīgā darbību publikas priekšā sācis jauns teātris. Oficiāli skaitīdamās par hitlerisko okupantu iznīcinātā Jaunatnes teātra turpinājumu, faktiski šī ir tikai tagad radīta mākslas iestāde ar nule sakomplektētu kollektīvu no agrākajiem spēkiem atlikusi pavisam niecīga daļiņa.

Debijai teātra vadība izvēlējusies Raiņa panāksnieku dziesmu «Krauklītis» ko iestudējis režī. T. Kugrens ar asist. J. Zariņu. Nevarētu teikt, ka izvēle sevišķi laimīga — vismaz pašlaik, kad teātrim trūkst savu telpu, mitinoties uz svešas, šauras skatuvītes, nav ko domāt par plašiem masu skatiem, kuru prasīt prasās šāds liels stila darbs. Personāls, kam spēcīgākā ir sieviešu daļa, nespēj iespaidīgi izpausties lugā ar noteiktu vīriešu lomu pārsvaru. Godājot Tautas dzejnieku Raini, izdevīgāk būtu bijis iestudēt viņa nepelnīti aizmirsto skaisto bērnu pasaku «Mušu ķēniņš»; Jaunatnes teātra repertuāram vispār taču jāatšķiras no pārējiem.

Liekas, «Krauklīša» izraudzījumu ietekmējis tā idejiskais saturs: seno latviešu cīņa ar laupītājiem vāciem. Jāatzīst, ka tieši šai plāksnē režijas akcentējums izdevies — spilgti parādīta Svešzemnieka pasaulsvaldonības tieksme, visā viņa saimē pasvītrota ieraušanas kāre, nicība pret katru, kas nepieder pie tās. Arī citādi personāžu attieksmes psicholoģiski pareizi nopamatotas, vietumis pat smalkās niansēs (Svešzemnieks un Magone, Atslēdznieks un Magone). Vājākie, kā jau bija domājams, masu skati, lai arī te netrūkst it labu vietu (piem., 1. cēl.). Kopiespaidu traucē vairāku mazo lomu tēlotāju pārāk acīs krītošais skolnieciskums.

Atbildīgo Svešzemnieka lomu toties ļoti viengabalainu un raksturīgu parāda O. Krēsliņš. Dažbrīd vēl manierība, arī pa neveiklībai, bet droši var apgalvot: še veidojas nopietns aktieris. Magoni pārmaiņus tēlo V. Lejniece un I. Bune. Pirmā silta, liriska; kāpinājumos reizēm tēla izturētībai gan kaitē balss toņa samākslojums, taču jāņem vērā, ka šī Lejniecei pati pirmā uzstāšanās, tāpēc sākotnēji panākumi sola daudz. Bunes uztvere skarbāka, psicholoģiskāka; viņas lielākais trūkums — vājā teksta skandēšana, pie kā sevišķi Raiņa darbā derētu nopietni piestrādāt. V. Ķimelis valdzina ar dabisku sirsnību, bet Ventā gribētos redzēt arī īstu kareivību, pat bajāriskumu; Ķimelis, liekas, veiksmīgi tēlotu tādas lomas kā Antiņu un Gatiņu, kam pat mūsu lielajos teātros jau ilgāku laiku trūkst piemērotu spēku. Skatuviska māka jau A. Straumei (Atslēdzniece); izjusts, bet vēl bez teātra darba pieredzes A. Ātrais (Kara kalps). No Venta biedru pulka izdalās J. Zariņš (Varels); pārējās vīriešu lomas bāli, atmiņā nepaliekami veidotas, kamēr sieviešu epizodiskajos tēlos šad tad uzzib pa gaišai dzirkstij.

Dekorātors E. Treilons prasmīgi un gaumīgi izmantojis nelielo telpu. Mūzikas konsult. B. Sosārs un kustību konsult. Br. Tomane darījuši, kas viņu spēkos, bet skaidri redzams, ka darbs jāsāk no paša sākuma. Visās nozarēs sākums rāda centību un lielāku vai mazāku apdāvinātību — tāpēc varam ticēt teātra plauksmei.

Valts Grēviņš

LATVIJAS PADOMJU RAKSTNIEKU SAVIENĪBA

Pie Savienības nodibinātas un jau sākušas darbu latviešu literātūrvēstures, krievu autoru un tulkotāju sekcijas, kā arī informācijas nodaļa.

Tulkotāju sekcija uz pirmo sanāksmi pulcējās š. g. 7. maijā. Sekciju vada Valdis Grēviņš un Valija Brutāne. Darbu ievadot, uzdeva sekcijas dalībniekiem iepazīties ar «Karoga» 3., 4. numurā ievietoto Tichonova «Ļeņingradas stāstu» tulkojumu un to analītiski novērtēt. Pēc šā uzdevuma veikšanas dalībnieki no jauna sapulcēsies, lai izteiktu savas atziņas un novērtējumus. Turpmāk paredzēts apspriest dažānas stila problēmas un kopējā sadarbē centsties pārvarēt grūtības, kādas var rasties atsevišķiem tulkotājiem viņu tiešajā praktiskajā darbā.

PADOMJU LATVIJAS PRESES IZSTĀDE RĪGĀ

6. maijā LK(b)P Rīgas Komitejas partijas kabineta telpās atklāja preses izstādi. Glītā mākslinieciskā izkārtojumā še uzskatāmi parādīts pašreizējais preses stāvoklis Padomju Latvijā. Redzams, kā top «Cīņa», «Padomju Jaunatne», «Karogs», kādas temas galvenām kārtām skar «Literātūra un Māksla», «Sovjetskaja Latvija», «Propagandists un Aģitātors» u. c. Stabiņi uz Latvijas kartes atveido provinces preses attīstību, sienas avīzes liecina par sabiedriski politisko aktīvitāti preses un poligrafiskās rūpniecības darbinieku iekšējā dzīvē. Kuplu grāmatu klāstu sniedz VAPP literārie apgādi. Katra nozare rāda briedumu, augšupeju; par to izstāde skatītāju pārliecina un tā viss sasniegts.

PRESES DIENAI

veltītā sanāksme notika šā gada 7. maijā LPSR Drāmas teātrī. Ziediem un krāšņuma kokiem dekorētajās telpās bija pulcējušies gandrīz visa laikraksta, žurnālu un apgādniecību darbinieku saime. Goda prezidijā ievēlot Vissavienības komūnistiskās partijas Centrālkomitejas Politbiroju ar b. Staļinu priekšgalā, zāli pārsalca spēcīgi aplausi.

«Cīņas» atbildīgais redaktors b. Ozoliņš plašā referātā apskatīja latviešu avīžniecības attīstības gaitu no pirmsākumiem līdz šai dienai, gan atzīmējot kļūdas un trūkumus, gan norādot, kādam jābūt labam preses darbiniekam.

Par iespiestā vārda lielo rosinātāju nozīmi lauksaimniecībā runāja Lauksaimniecības akadēmijas pārstāvis.

Izteicās arī Rīgas Staļina rajona partijas Pirmā propagandas daļas vadītāja b. Kalnbērziņa.

Koncerta daļā sanāksmes dalībniekus priecināja mūsu izcilie mākslinieki: A. Daškovs, M. Jacina, Anta Klinte, J. Osis, M. Šmitchene, Barabanova, kā arī LPSR Drāmas teātra orķestris un Filharmonijas koris b. Ozoliņa vadībā.

MĀKSLAS DARBINIEKU SIENAS AVĪŽU SKATE

Skati atklāja š. g. 7. maijā Mākslas darbinieku namā. Tā rādīja mūsu «mazo presi» — darba kollektīvu sienas avīzi, īpatnēju formu, kas radusies pēc Lielās Oktobra revolūcijas Padomju Savienībā. Mākslas darbinieku sienas avīzē atspoguļojas akūtie dienas jautājumi, kollektīvu iekšējā dzīve, turpmākie jaunrades uzdevumi.

Pēc avīžu apskates mākslinieks b. A. Pupa referēja par sienas avīzes nozīmi. Sienas avīzei jābūt aģitētājai, organizētājai, ne sausai faktu konstatētājai. Dažām mākslas darbinieku avīzēm ietērps izšķērdīgi grezns, bet saturs nenozīmīgs. Bieži vien avīzi pieraksta pilnu tikai pati redkolēģija; tas nav pareizi, darbā jāiesaista viss iestādes kollektīvs.

Debatēs, kur piedalījās bb. A. Videnieks, R. Puriņš, M. Tetere, Em. Mačs, O. Ābols, I. Lēmanis, T. Rathauza, R. Zandersons, u. c., izraisījās daudz interesantu domu. Konstatēja, ka vēlama kritikas apmaiņa teātru starpā, ejot pat līdz sienas avīžu apmaiņai. Jāatsaucas uz visiem šāsdienas notikumiem, tos saistot tieši ar kolektīva dzīvi. Iekšējo nebūšanu uzskaitē nav jābīstas asuma: sienas avīzei jāaudzina.

V. V.

Konstantīna Simonova

„Tā arī būs"

Jelgavas Teātrī

Tā ir zīmīgi tverta psicholoģiska luga visnotaļ melodrāmatiskā plāksnē, kur ievērojamais krievu dzejnieks cenšas atminēt frontes un aizmugures cilvēka dvēseles savstarpējās attieksmes kara izraisītajos apstākļos, tuvās uzvaras jausmu ietekmē, kā arī atsevišķu raksturu iecerētās cerības un vēlmes par nākamo dzīvi pēc kara.

Tas ir fons, kuŗā kustas un darbojas autora raksturīgi izraudzītās figūras.

Režisors Žanis Brasla lugu naturāli romantiskā skatījumā, nevairīdamies emociju piesātinātas pauzes, kas sevišķi psicholoģiski spriegi kāpināto trijotni (Saveļjevs, Greča un Oļa) ievada jau melodrāmatiskās spēles apjomā. Šāda režisora nodomu atmināšana skatuviskā tēlā aktierim uzliek cietu pārbaudījumu, kas vēl ne katram bija pa spēkam. Poze, statiska kustība vai žests vēl neatraisa tēla dzīvību. Tāpat tekstā, dialogā nepieciešamākais ir dikcijas nepārprotama skaidriba, kas arī vēl dažam labam no aktieriem nedod citādi teatrāli nobeigtas figūras pilnvērtību.

Emma Vaļiniece (Oļa) savu tēlu rāda ekspansīvi iejūtīgu, skatuviski elastīgu, taču psicholoģiskajās gradācijās vēl neizturētu. Viņas partneris Kārlis Grants (Saveļjevs) augumā brašs un iznesīgs, bet pulkveža garīgais portrets dīvaina apmātības un nospiestības nomākts, no kuŗa tas nespēj atbrīvoties arī gaišajā finālā. Medicīnas ārstes majores Grečas sarežģīto dvēseles kompleksu ar redzamām sekmēm atveido Elza Barūne. Taču Greča ir dvēsele, kuŗā vēl daudz rodamas filigrānas detaļas. Īsti teātrāli spilgts, mākslinieciski nobeigts Artura Vilka artilerijas pulkvedis Ivanovs. Raksturīgi zīmēts J. Geidāna architekts Voroncovs; kustībās derētu vairāk apvaldības, lai neietiektos šaržā. Voldemāra Caukas Siņicina figūra aso kustību pārspīlējumā iekšēji nepārliecina. Pārējās lomās N. Poruka, T. Rēpiņš, H. Ronis, A. Mūrnieks u. c.

Katrā ziņā pirmā Valsts Jelgavas Drāmas teātra deņja Pārdaugavā (bij. Igauņu biedr. telpās) jāvērtē pozitīvi, tā liecina, ka teātra vadība un kollektīvs, pielikuši lielas pūles, lai pēc savas nodedzinātās mītnes Jelgavā, rastu atkal jaunu spēles prieku jaunās telpās.

Kā turpmākos inscenējumus teātris paredzējis sniegt komēdijas Goldoni «Jocigs gadījums» un jaunā drāmatiķa — aktiera Artura Vilka «Kungs un kalējs».

Arvids Stīrāja

Hodža Nasredins LATVIJAS PSR DAILES TEĀTRĪ

Tuvo austrumu tautu folklorā kā spožas pērles mirgo tūkstoš gadu simteņos sakrātu brīnišķu asprātību, īsu, anekdotiem līdzīgu nostāstu, kas it kā ar naža asmeni uzšķeļ un parāda žilbinošā gaismā visus feodālās sabiedrības ļaunumus, šīs sabiedrības pīlāru — tautas apspiedēju tumšo tikumu, sākot ar emiru, chanu un sultānu trulo asinskāri, neaprobežoto patvaļu un ēzelisko stulbumu, beidzot ar prātnieku tukšo murgošanu, umanu un mullu liekulīgo morāli, augļotāju baigo alkatību un pēdējā valdītāju varassarga aklo uzpūtību un neapelējamo varmācību.

Šo stāstu varonis ir jautrais un dzīvotpriecīgais Hodža Nasredins, un valdītāji dreb, dzirdot viņa vārdu. Tādēļ turku sultāns nocērt viņam galvu, Bagdades kalifs viņu pakaļ, Chivas chans nodīrā viņam ādu un sadedzina Hodžu uz sārta, Bucharas emirs viņu nosilcina, tomēr atkal un atkal Hodža Nasredins ir dzīvs, jo viņš ir tautas brīvais gars, ko nekādas nāves un mocības nespēj nomaitāt.

Krievu padomju rakstnieks Leonīds Solovjovs par šo tuvo austrumu tautu Pūcesspiegeli uzrakstijis jauku grāmatu ar virsrakstu «Miera traucētājs» (»Возмутитель спокойствия«)

Kopā ar drāmaturgu Viktoru Vitkoviču autors šo temu apdarinājis arī lugā, un Ērika Ādamsona tulkojumā «Hodža Nasredins» ar labu skaņu parādās uz mūsu Dailes Teātra skatuves.

Inscenētājs režisors Aleksandrs Leimanis, skatuves gleznotājs Ģirts Vilks un komponists Marģeris Zariņš paveŗ skatītāja priekšā patiešām krāšņu un dīvām skaņām bagātu tuvo austrumu pasauli. Taisni šāds inscenējums ļauj ar visu spožumu parādīt Dailes teātra apbrīnojamo gaismas spēli, ar ko ikvienā jaunā ainā, pie visskopākās atsevišķu statiskās dekorācijas detaļu izmaiņas, panāk vispilnīgāko darbības vietas pārmaiņas illūziju. Gleznotājs pratis izmantot šīs iespējas un sadarbībā ar skatuves un apgaismes cechu meistariem radījis īstu skatuves gleznas mākslas darbu. Tērpos un rekvizītēs pavīd tomēr daži līdz galam neapsvērti sīkumi. Bananas varētu būt gan kā retums emira mielastā, bet tām nav vietas čaichanas saimnieka augļu grozā, jo tajā zemē, kur notiek lugas darbība, bananas neaug. Tāpat nepietiekami uzsvērta šo tautu nacionālā ēdiena — plova — īpašā nozīme, un tas pārtaisīts par vienkāršu rīsa biezeni.

Inscenētājs izrādes traktējumu meklējis divu ne visai saderīgu stilu savienojumā (romantika un šaržs), kuŗus nav vēl izdevies pietiekami līdzsvarot un sakausēt. Ja pirmais, kas apvij pozitīvo varoņu darbību, visumā pieņemams, tad otrais, kādā doti negātīvie tēli, nav ieturēts vajadzīgās robežās un vietām pāriet karikatūrā, īpaši abos emira pils skatos. Tēlu kustībās trūkst austrumu ļaudīm piemītošā cēluma un apvaldītības. Prātnieki savus padomus emiram, tāpat cildinājuma dzejas Gildžanas skaistumam nevar tā bērt, tie jārunā svinīgi, svinīgai un pašcieņas pilnai jābūt arī prātnieku pozei un kustībai, kaut arī tai brīdī emirs viņus lamātu vai kaisītu tiem naudu, un kaut arī tās būtu visnaivākās muļķības, ko viņi runātu. Tieši tad viņu tukšums un niecība jo vairāk izcelsies. Te pielaižams viegls šaržs, ne karikatūra.

Īsti labs paraugs šai ziņā ir Artura Filipsona veidotais Bagdades prātnieka un zvaigžņu pētnieka Huseina Gusliņas tēls. Lūk, tas ir pareizais tonis. Tā nav schēmatiska marionete, bet dzīvs cilvēks ar miesu un kauliem. Tāds ir arī Alberta Mķelsona Vachtijars, galvenais vizīrs, kas parādīts labi. Emira lomu (pēkšņi saslimušā Arvīda Michelsona vietā) ar maz mēģinājumiem samērā sekmīgi veica Arnolds Stubavs. Gildžana Elvīras Leimanes sniegumā pavēsa, bet dzied pietiekami labi (dublē Lauma Paegle). Patiess tēls ir Bernharda Īzaka podnieks Nijazs, Gildžanas tēvs, bet jau mazāk īsta dzīvības siltuma izjūtam tādā tēlā, kā Augusta Vītola segliniekā Šir-Mameds. Pēteŗa Lūča čaichanas turētājs Alijs un Ata Kraukļa kalējs Jusups iekļaujas šīm lomām iezīmēto līniju rāmjos. (Tie pieder pie tādiem tēlojumiem, kuŗiem nav nekādu sevišķi uzrādāmu trūkumu, bet nav arī nekādu spilgtu vilcienu, kas tos citu starpā īpaši iezīmētu.) Austra Baldone emira vecākās sievas un harema sargātājas Otumas - Bibi tēlu sniedz īsti pilnasinīgu, kas, tāpat kā Filipsona Huseins Gusliņa, kontrastē ar jau pieminētajām emira galminieku papīra leļļu figūrām. Pēteris Vasaraudzis augļotāja Džafara tēlojumā vietām iekrīt pārmērīgā drāmatismā, tāpat maska varēja būt mazliet tīrāka, pašreiz tā pārāk izdalās no vispārējā krāsainības līmeņa.

Lugas galveno lomu — Hodžu Nasredinu — pēc ilgāka skatuves darba pārtraukuma tēlo Leonīds Leimanis. Viņš labi dzied, simpatiski tēlo visas vietas savā Hodžas izskatā, bet pārģērbjoties par Huseinu Gusliju nepieciešams atcerēties tā pašapzinību, iet lēnākā un cēlākā gaitā, neuzskriet emira pilī tā uz skatuves. Tad būs lielāks iespaids. Citādi — labi. Nevar vēl neatzīmēt Hodžas pārinieka gudrā išaka tēlojumu, jo šī loma, ko labi veido Imants Zemzaris, izrādē viena no r e d z a m ā k ā m burtiskā nozīmē.

Atgriežoties vēl pie inscenējuma vispārējā apskata, jāatzīmē starpspēles, kas savā sekmībā ir ļoti dažādas. Vislabāk padevies Huseina Gusliņas apbalvošanas skats. Tas tiešām pārsteidz ar brīnišķu liela dziļuma illūziju, no kurienes nāk pretim milzīga karavāna. Tas viens no labākajiem izrādes skatiem. Tam blakus tomēr ir tādi, kā emira sargu deja, kad tie priecājas par Hodžas notveršanu. Tā nav izdevusies, šķiet arī gluži lieka. Vispār jāsaka, ka dejas šai izrādei (iestudējis Sams Hiors) nav dabiski izaugušas no tēlu darbības, bet it kā piekabinātas, tādēļ tās atstājamas tikai tur, kur tiešā lugas norise to prasa. Pat indiešu dejotājas (Ērika Ferda) skatu emira pils ainas sākumā ieteicams īsināt, lai tikai ar viņas deju iezīmētu ainas sākumu un jau nākamā brīdī pēc priekškara atvēršanās to pārtrauktu ieklupušais sargs, kas satveŗ dejotāju pie kājām.

Valodas konsultantei (Ieva Celmiņa) vairāk jāseko dažu mūsu skatītāju ausij svešāku vārdu izskaņai zālē. Noskatoties izrādi divas reizes, atkārtoti bija dzirdams: pirmajā ainā (Alijs) Samarkandas vietā «Samarakanda», umanu vietā «ūmaņu», tāpat harema ainā (Otuma-Bibi) Chivas vietā «Chijivas» utt. Nepareizi izskanēdami, šādi vārdi klausītājā rada brīžam gluži nejēdzīgas asociācijas.

Neskatoties uz aplūkotajiem trūkumiem, kas daļēji viegli novēršami, «Hodža Nasredins» ir patiešām krāšņa izrāde un iegūs skatītājos lielu atsaucību.

Jūlijs Vanags

Attēlā: No kreisās Hodža Nasredins — L. Leimanis, ēzelis — I. Zemzaris un Gildžana — E. Leimane. Foto LTA.

Ārija Silabriede

Maijā

Līst ...
Ielas notekā
Rūc baloži un peŗas.

Plīst
Kokiem pumpuri,
Jau zaļas lapas veŗas.

Tev
Acu dziļumi
Mirdz tumšām zelta lāsmām.

Sev
Miera nerodu:
Sirds pilna maigām brāzmām.

Un
Pēkšņi pamanu:
Tev šķēps vairs nav ar rūsu.

Dun
Soļi aizejot —
Būs Kurzemīte mūsu!

Laikraksts «Literātūra un māksla» iznāk vienreiz nedēļā. Redkolēģija: V. Lukss (atbildīgais redaktors), M. Buša, N. Grīnfelds, A. Lapiņš, R. Pelše, A. Sakse, O. Tīlmanis. Redakcijas adrese: Rīgā, Kr. Barona ielā 12. Runas stundas no pl. 10—14. Numurs maksā Rbl. 1.—. Abonēšanas maksa Rbl. 52,— gadā. Abonentus pieņem Preses apvienība Rīgā, Kirova ielā 61/63. Izdevējs VAPP laikrakstu un žurnālu apgādniecība Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40.

Iespiesta Vapp. Poligr. trusta tipogr. Nr. 1 «Cīņa», Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40 JT 00646